ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Людмила Вікторівна Теліженко

Доктор філософських наук, доцент кафедри
фундаментальної юриспруденції та
конституційного права,
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2,
Суми, 40007, Україна

E-mail: Ltelizhenko@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4558-513X>

УДК 141.319.8

Lyudmila Viktorivna Telizhenko

Doctor of Science in Philosophy,
Associate Professor of the Department of
Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law,
Sumy State University,
st. Rymsky-Korsakov, 2,
Sumy, 40007, Ukraine

ЛЮБОВ ЯК СУТНІСНИЙ АТРИБУТ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Received 10 October 2020; revised 18 November 2020; accepted 27 November 2020

DOI: 10.15421/352033

Анотація

У статті аналізується любов як форма виявлення сутності людини, її розвитку та навіть еволюціонування. Показується, що в європейській науці обмежене розуміння значення любові для людини було зумовлене обмеженням сприйняттям самої її сутності. Ключовою методологічною причиною одномірного розуміння і людини, і любові була розірваність суб'єкт-об'єктних відношень попередніх типів наукової раціональності.

Використовуючи ідеї і методи трансдисциплінарної парадигми, зокрема синергетики та метафізики тотальності, в статті показується розвиток любові як розвиток сутності людини. Доводиться, що любов є фактором гармонізації двох сторін буття людини, умовою їх максимального у відповідності між собою, тим самим виходу людини на нові онтологічні рівні більш високого порядку, відкриття власної повноти та потенційних можливостей.

Показано, що любов для людини здатна бути вищою метою. Вона встановлює в людині не тільки онтологічний, а і онтичний порядок, реалізуючись у всіх її внутрішніх і зовнішніх діях. Любов стабілізує думки людини, її почуття, прагнення, встановлюючи таку ж стабільність роботи серця як динамічного центру людського буття. Вона робить людину максимально відкритою назустріч іншим людям, здатною приймати рішення та практично діяти за принципом «добре». Любов також стає єдиним ритмом двоскладного буття людини, її творчістю, онтологічним порядком, ідентичним онтичному, відкриваючим принципово новий порядок – вищий. У роботі дається визначення любові як руху людини назустріч іншій людині, що стає їх спільним рухом вперед і водночас вверх.

Зроблено висновок, що любов, яка стабілізує всі антропологічні рівні людини та визначає динаміку її як цілого, у відповідності людину з порядком Буття як такого, викликаючи в ній позитивні трансформаційні зміни.

Ключові слова: любов, людина, сутність, гармонія, буття, суб'єкт-об'єктна єдність, трансдисциплінарність.

Love as an essential attribute of human existence

Abstract

The article analyzes love as a form of manifestation of human essence, development and even evolution. It is shown that in European science the narrow understanding of the meaning of love for a human resulted from the narrow perception of their essence itself. The key methodological reason of the one-dimensional understanding of both human and love was the lack of unity of the subjective-objective relations of the previous types of scientific rationality.

Using the ideas and methods of a transdisciplinary paradigm, in particular synergetics and totality metaphysics, the article shows the development of love as the development of human essence. It is being proved that love is a factor of harmonization of the two sides of human existence, a condition of their maximum concordance and thus of human moving to the next ontological levels of a higher order; revelation of their own entirety and potential capabilities.

It is asserted that love may serve as a higher goal for a person. It establishes in man not only the ontological but also the ontic order, being realized in all his internal and external actions. Love stabilizes

a person's thoughts, feelings, aspirations, regulating the same stability of the heart as a dynamic center of human existence. It makes a person as open as possible to other people, able to make decisions and practically act on the principle of "good". Love also becomes the only rhythm of the twofold existence of human being, his work, the ontological order, identical to the ontic, opening a fundamentally new order – a higher one. The research defines love as the motion of a person towards another person, which becomes their mutual motion forward and at the same time upwards.

It is concluded that love, which stabilizes all anthropological levels of man and determines its dynamics as a whole, brings a person in line with the order of Being as such, evoking positive transformational changes of him.

Key words: love, human, essence, harmony, existence, subjective-objective unity, transdisciplinarity.

Постановка проблеми.

Тема любові у філософії є однією з найбільш обговорюваних, як і тема людини. Починаючи з часів Античності ледь не кожен філософ вважав за необхідне звернутися до її осмислення як до «вічної» проблеми. У результаті описано безліч граней, модусів, форм, видів, підвидів та навіть ступенів і кіл любові, зроблено величезне різноманіття її визначень, таких як: «любов – це почуття, прив'язаність, сильний інтерес до когось чи чогось; внутрішній духовний потяг до чого-небудь; глибока повага, шанобливе ставлення чи приязнь до людини; прихильність до особи іншої статі або інтимні стосунки між чоловіком і жінкою, що в українській мові прийнято називати коханням; найвища християнська чеснота, основою якої є ставлення бо Бога» [Академічний тлумачний словник]. Та все ж любов і досі залишається чимось незрозумілим, невловимим та навіть містичним.

У ситуації антропологічної кризи, коли навіть любов набуває «апокаліптичних», загрозливих для людини рис [Ивин 2017], необхідним стає нове осмислення любові в контексті іншої і чи не найскладнішої антропологічної проблеми – сутності людини. При цьому сутність людини має аналізуватися з позицій більш високої наукової раціональності, здатної переосмислювати весь каркас знань про людину на основі перегляду уявлення про суб'єкт-об'єктні відношення. Адже звужене, неповне уявлення про людину традиційної раціональності стало тими окулярами, через які аналізувалася і любов.

Метою дослідження є аналіз любові як прояву сутності людини з використанням ідей і методів трансдисциплінарних підходів.

Виклад основного матеріалу.

Класична раціональність, яка зосереджу-

вала увагу тільки на об'єкті і виносила за дужки все, що відносилось до суб'єкта, формувала механістичне уявлення про людину як вторинну частину природного світу [Степин 1998: 18]. З огляду на це любов для природної людини виявилася чимось другорядним та навіть механічним. Так Р. Декарт, який сутність людини ототожнював з механізмом, що пізнає, любов відносив до числа «простих і первинних пристрастей», які мають «тілесне начало» і виникають автоматично при зустрічі з річчю, що представляється «підходящою для нас» [Декарт 1989: 484].

Більш патетично, ототожнюючи природу з Богом, а сутність людини з одним із його атрибутів, але так же однобоко про любов як афект задоволення чи певний стан тіла розмірковував Б. Спіноза. Для пасивної людини, яка живе за законами природи у рабстві афектів, любов може бути надмірною та ставати злом, руйнуючи її [Спіноза 1993]. Для активної людини, яка пізнає сама себе, долаючи афекти, любов здатна бути вищим благом та приводити її до пізнання Бога, тобто природи як причини всіх речей, стаючи пізнавальною, вічною любов'ю, якою «Бог любить самого себе» [Спіноза 1993: 35]. У тому й іншому разі любов була силою природи, якою фізично або інтелектуально мала скористатися людина.

Спроба переосмислити сутність людини, зокрема в роботах С. К'єркегора, Ф. Ніцше, В. Дільтея, З. Фрейда, К. Ясперса, привела до перегляду суб'єкт-об'єктних відношень та стала початком формування в сфері людинознавства некласичної раціональності. Тепер у центрі уваги опинився не зовнішній, природний світ людини, а її внутрішній світ (душа, почуття, воля, переживання, прагнення тощо), розділений, зокрема у психоаналізі, на «свій» суб'єкт

і об'єкт. До проявів внутрішньо розділеного світу людини стала зводитися і любов. Наприклад, З. Фрейд, який доводив, що «людина – істота зі слабким інтелектом, нею володіють її потяги», всі види любові, в тому числі й батьківську, вважав «сублімованим статевим інстинктом», специфічним способом зняття внутрішньої напруги людини [Фрейд 1930: 51].

Отже, одномірне уявлення про людину традиційної раціональності, яке «спотворює і науку, і освіту, і суспільний діалог, і повсякденне життя», спотворило й уявлення про любов, яка й до сьогодні сприймається неоднозначно [Пинкер 2018]. Наприклад І. Сінгер, який називає себе продовжувачем ідей Д. Юма й Д. Дьюї, заперечує саму можливість осмислення любові й сутності людини як «універсальних термінів» на єдиній основі, оскільки ці явища настільки значущі для нас, що не можуть зводитися до чогось єдиного. «Ми можемо тільки раз'яснювати їх, роблячи наш аналіз все більш тонким і тонким, та продовжувати досліджувати нові, хоча, можливо, і послідовні відмінності» [Singer 2011: 46]. На його думку, любов можна осмислювати тільки в багатоманітті її проявів. «Чим більше відмінностей я знахожу, тим багатосторонніше моє бачення природи любові» [Singer 2011:]. Така позиція І. Сінгера тим більше не дозволяє йому осмислювати любов через поняття трансцендування та злиття, в тому числі й духовного, окрім як злиття сперматозоїда і яйцеклітини, що утворюють зиготу [Singer 2011: 51].

Нова можливість осмислення ролі і значення любові для людини в контексті адекватного наукового розуміння її реальній сутності людини сьогодні формується в межах трансдисциплінарної парадигми як нового способу вироблення наукового знання, що долає будь-які дисциплінарні та навіть міждисциплінарні межі і формує цілісне уявлення про людину і світ. У цій парадигмі широко «представлений етос постнекласичної науки» [Киященко 2017: 26], зокрема синергетики та метафізики тотальності, відомих у вітчизняній філософії напрямків, у тому числі й щодо осмислення сутності людини та її розвитку [Теліженко 2011; Теліженко 2011a]. Методологічний

потенціал цих підходів, як і трансдисциплінарності, представлена насамперед у роботах румунського фізика Басараба Ніколеску, автора маніфесту трансдисциплінарності та очолюваного ним у Парижі Міжнародного центру трансдисциплінарних досліджень (CIRET), полягає в тому, що суб'єкт-об'єктні відношення розглядаються не в протиставленні, а в їх нерозривній єдності. «Важливий висновок трансдисциплінарного підходу: існування зони несупротиву, що відіграє роль третього між суб'єктом і об'єктом» [Nicolescu 2012: 13]. На думку Б. Ніколеску, саме приховане третє об'єднує суб'єкт і об'єкт, зберігаючи при цьому їх відмінності [Nicolescu 2012:]. Дану єдність Б. Ніколеску пов'язує з існуванням різних рівнів реальності, що мають свої закони та простір-час.

З точки зору метафізики тотальності, вітчизняного напрямку, сформованого в 90-х роках у Центрі гуманітарної освіти НАН України, спільною субстанційною основою для взаємодії суб'єкта і об'єкта є Буття. Як єдине універсальне середовище, в якому розгортаються різні світи, Буття, з одного боку, забезпечує онтологічну єдність всього суцього, а, з іншого боку, зберігає онтичну самостійність усіх своїх форм, представляючи єдину самодетермінуючу цілісність, що постійно змінюється і оновлюється, тобто тотальність.

Ця принципово нова наукова точка зору щодо суб'єкт-об'єктної єдності долає елементаризм і редукціонізм попередніх підходів, формує нову наукову картину світу, генерує новий світогляд і вперше дозволяє аналізувати сутність людини та її розвиток з урахуванням фундаментальних структур як основи єдності людини і світу, упорядковуючи всі фактори людського життя, в тому числі й любов за принципом «сутність – явище».

Такий перегляд суб'єкт-об'єктних відношень з антропологічної точки зору для нас означає формування декількох важливих висновків, що стають базовими для нового осмислення любові.

1. Реальну людину як таку завжди представляють дві її нерозривні іпостасі: проявлена і не проявлена, онтична і онтологічна, неповторний індивід з центром Я, що знахо-

диться в світі і сприймає світ як поза собою, та водночас як повнота буття, що завжди присутня в людині як особистості. Разом ці дві сторони цілісної людини представляють її єдину сутність, «людиномірну» і «людиномірну» одночасно, яка ні в якому разі в живій людині не може бути розірваною без загрози для її життя.

2. Дві сторони буття динамічної, складної людини між собою завжди повинні бути увідповідненими як єдина її сутність. При цьому увідповідненими за принципом: чим більше згармонізовані між собою індивідуальне і всезагальне в ній, людина і її умови, тим більше розвиненою є її сутність як онтико-онтологічна повнота і тим більше людського в собі вона здатна виявити, аж до актуалізації все нових потенційних можливостей.

Гармонізувати дві сторони людини, її зовнішнє і внутрішнє, може лише те в ній, що, як власно людська властивість та форма діяльності, є характерним для неї впродовж усього її життя, що здатне у будь-якій ситуації налаштовувати її складну і динамічну сутність на єдиний ритм, лад двоскладного буття, постійно вибудовуючи з її дуальності життєво необхідну атрибутивну цілісність. Таким невід'ємним, гармонізуючим фактором розвитку сутності людини і є любов.

Через яке б інше поняття ми не спробували визначити любов, як про це вже зазначалося вище, (почуття, повага, приязнь, прихильність, воління, ставлення, відношення, усвідомлення, переживання тощо), – у індивідуальному сприйнятті людини це завжди буде добро, те бажане і найкраще, чого воліє вона для себе і як найціннішого здатна бажати іншим. Адже любов без ніяких на те матеріальних причин робить її щасливою, спокійною, потрібною собі і світу, іншими словами, дозволяє перебувати у постійному стані увідповіднення себе і всіх своїх умов. Як зауважував П. Флоренський, «без любові особистість розсипається в дрібність психологічних елементів і моментів» [Флоренський 2003: 157]. «Увесь організм, – як тілесний, так і душевний, – із цілісного і стрункого знаряддя, із органа особистості перетворюється у випадкову колонію, у збірід не відповідних один одному

і самодіючих механізмів. Одним словом, все виявляється вільним у мені і поза мною, – все, окрім мене самого» [Флоренський 2003: 159].

Та любов у такому розумінні означає і відсутність усього негативного для людини: ненависті, страху, образи, роздратованості, недовіри тощо, – всього того, що здатне руйнувати в ній складну архітектуру упорядкованих зовнішніх і внутрішніх процесів, перетворюючись на зло. Прямим підтвердженням того, що любов для людини – це добро і водночас відсутність зла, а, отже, найвища, універсальна цінність, що дозволяє їй у будь-який момент життя підтримувати власно людську сутність як певний порядок у ній, залишатися повнотою, в якій потенційно присутнім є увесь світ, все суще, є християнське визначення любові: «Любовь долго терпит, милосердствует, любовь не завидует, любовь не превозносится, не гордится, не бесчинствует, не ищет своего, не раздражается, не мыслит зла, не радуется неправде, а сорадуется истине; все покрывает, всему верит, всего надеется, все переносит» (1 Кор. 13,1-10).

Зрозумілою тут стає і християнська вимога любити ворогів своїх. «А Я говорю вам: не противься злему. Но кто ударит тебя в правую щеку твою, обрати к нему и другую» (Мф 5:38). Навряд, чи йде тут мова про любов як таке ставлення до іншого (а в даному разі – до того, хто тебе вдарив), що ми вважаємо добром. Центром уваги тут є не «інший», а «ти», той, кого вдарили. Адже відчуті у собі злість чи образу, викликати бажання помститися чи вдарити у відповідь – означає миттєву, дизгармонізуючу «перебудову» внутрішніх процесів у собі як втрату попереднього стану власної цілісності, як «розсіювання» своїх енергій, що водночас стає втратою увідповіднення себе вже з онтологічними умовами як повнотою та все-присутністю у Бутті.

Важливою сутнісною властивістю любові є й те, що для людини вона здатна бути вищою метою, тим, що відокремлює її від рослинного, тваринного чи якогось іншого онтичного світу, не дозволяючи людині в жодному сенсі «скочуватися» на «не-людське». Будучи причиною самої себе, що приходить з онтологічної укоріненості людини в спільному бутті

немовби з нівідкіля, любов дозволяє людині, надзвичайно складній у її мисленнєвій плінності, емоційно-чуттєвому багатоманітті залишатися єдиною, не розколотою в самій собі. Утворюючи внутрішній центр думок і почуттів людини, любов здатна встановлювати в ній такий внутрішній порядок, який, починаючи з древності, прийнято називати «упорядкованим рухом душі», інакше «добром» (Платон). Проте внутрішній порядок людини, реалізуючись у її зовнішній діяльності, одночасно встановлює такий же і її онтичний порядок, що дозволяє вважати любов порядком самої умови становлення людини цілою. Тим більше, що стабільність думки людини, її почуттів, прагнень здатна встановлювати таку ж стабільність роботи серця як динамічного центру її буття, визначаючи динаміку всієї людини як цілого. Саме такий порядок, що проявляється в стабільності всіх антропологічних рівнів людини, в її максимальній відкритості назустріч іншим людям, у здатності приймати рішення та практично діяти за принципом «добре», стає єдиним ритмом двоскладного буття людини, її творчістю, онтологічним порядком, ідентичним онтичному, відкриваючим принципово новий порядок – вищий. Та в цьому й полягає найвища таїна любові – відкривати в людині нові її онтологічні рівні буття з новими для неї потенційними можливостями.

У прагненні до того, що любить, людина в самій собі здатна встановлювати абсолютну гармонію, єдиний ритм, абсолютний внутрішній порядок, викликаючи в онтико-онтологічній сутності бажані трансформації. А останні – це і є подолання власної обмеженості, неповноти, відкриття самої себе в іншому, що в дійсності стає відкриттям своєї власної глибини, в якій знаходиться все суще, все Буття. Розмірковуючи над перетворюючою онтологічною дією істинної любові П. Флоренський, спираючись, насамперед, на власний досвід і відчуття, писав: «Піднімаючись над межами своєї природи, Я виходить з часово-просторової обмеженості і входить у Вічність» [Флоренський 2003: 99]. Такий момент любові як «єдиний акт», у якому відбувається злиття двох сутностей у одну, утворення «єдино-сут-

тя», на його думку, переборює само-тотожність Я і робить два Я «дво-єдиною істотою», яка має початок своєї єдності в третьому, в Божові, не втрачаючи при цьому індивідуальної відмінності та неповторності і свого Я [Флоренський 2003: 97-99].

Такої позиції дотримувався і С. Франк, який, розмірковуючи про первинний смисл любові як актуалізоване, завершене трансцендування до я-подібної «сущої реальності» іншого, до «ти», стверджував: «Тут я дійсно «вилізаю зі своєї власної шкіри»; безпосереднє самотуття, не втрачаючи свого в сутності єдиного центру, стає все ж істинно двоцентричним – поряд з осереддям «я» безпосереднє буття володіє осереддям «ти» як своєю власною опорною точкою» [Франк 2007: 257].

На перший погляд, може здатися, що тут має місце протиріччя, яке полягає в тому, що перетворююча сила любові, з одного боку, постає моментом, а, з іншого боку, тривалим станом, безперервною внутрішньою дією, потоком, що летить з середини самого себе на об'єкт любові. Любов як онтологічний акт і любов як динамічний процес здається чимось несумісним. Власно, це й мав на увазі Х. Ортега-і-Гассет, коли писав: «Люблять не низкою зненацьких прозрінь, що спалахують і гаснуть, неначе іскри в генераторі перемінного току; любимо люблять безперервно. ...Любов струменить як джерело одухотвореної речовини, як безперервно тікучий ключ. ...Любов не постріл, а безперервна еманация, духовне випромінення, яке йде від люблячого і направлене до любимого. Течія, а не удар» [Ортега-і-Гассет 1991]. Та перетворення нас з ним (об'єктом) у єдине ціле – це і є мить абсолютної гармонії в людині, що любить, мить, яка ніколи в ній не може статися без тривалого вибудовування самої себе в прагненні до іншої людини. Тому процес любові, який може тривати впродовж усього життя, і мить як єдиний, синтезний акт двох, що стає їх спільним стрибком у вічність, виявляються взаємодоповнюючими та навіть необхідними складовими єдиного, але в цьому розумінні, двоскладного процесу сутнісного розвитку кожного із них. Тому любов – це лінійна і нелінійна мета одночасно. Це рух назустріч

один одному, що стає спільним рухом вперед і водночас вверх.

Та з цього вже слідує те, що трансформаційна, єднально-перетворююча сила любові в дуальній за своєю сутністю людині здатна реалізуватися лише тоді, коли вона стосується відразу двох особистостей, двох Я, передбачаючи дуальність вже самої умови її реалізації. У європейській філософії дуальна сутність любові як трансформаційна якість людини відобразилася в ідеї андрогінності, яка, будучи висловленою ще Платоном, на християнському ґрунті отримала нове життя.

Справжнім гімном перетворюючій силі любові, яка в андрогіні відновлює «цілість статі», «богоподібність буття особистості», стала філософія М. Бердяєва. Говорячи про любов як про явище, що не від «світу цього», як про «нетутешню квітку, яка гине в середовищі цього світу», М. Бердяєв спробував показати, що її сила, космічність, божественність, надіндивідуальність знаходиться в «новій єдності чоловіка і жінки у вищому бутті», в Богові [Фрейд 1930]. Але така дарована любов'ю єдність для Бердяєва починається тільки в еротичному, інтимному злитті двох, коли «всі клітини чоловічої та жіночої природи глибинно взаємопроникають одна в одну», утворюючи «кінечним», «межовим злиттям» душі й тіла людину-андрогіна. «Андрогінізм, – пише М. Бердяєв, – і є остаточне з'єднання чоловічого і жіночого у вищому богоподібному бутті, остаточне подолання розпаду і розбрату, відновлення образу і подоби Божої в людині» [Бердяєв 1916]. А це стає можливим, коли є закоханість у конкретну особистість, у єдине і неповторне обличчя, в якому присутнім є Бог і в якому з'єднується все з усім. І навпаки, односторонність любові, як і її нероздільність, по Бердяєву, означає неможливість для людини подолати власну природну роз'єднаність, стати повною, цілою, богоподібною. Більше того для Бердяєва нероздільна любов – це жахлива трагедія, це провина, гріх проти космосу, проти «записаного в божественному світопорядку андрогінічного образу» [Бердяєв 1916]. Цікаво, що для Бердяєва не любов є гріхом, а її відсутність, що, між іншим, відповідає самому поняттю

«гріх». Справа в тому, що «гріх» (αμαρτια) в перекладі з грецької мови буквально означає «промах, непопадання в ціль». Якщо християнська мета життя людини в тому, щоб стати цілою, повною, з'єднатися з Богом як усеєдністю і тим відтворити в собі подобу Божу, яку можна досягти лише в любові і з любов'ю як всезагальною, божественною якістю, то тоді будь-яка інша мета людини, яка не є любов'ю і любові не потребує, для її цілісності постає нічим іншим, як тільки «моментом розпаду і розвалу духовного життя» (П. Флоренський), «гріхом проти світової гармонії» (М. Бердяєв).

Важливою обставиною, яка слідує з ідеї андрогінності і яка не суперечить християнській антропології, є те, що любов як вища мета буття людини, здатна бути однаково перетворюючою, не залежно від того, спрямовується вона на іншу людину, що знаходиться в онтичному горизонті, поряд з тим, хто любить, чи прагне злиття з Богом як онтологічною формою свого здійснення. У будь-якому разі витоком любові, як і осереддям її трансформаційності, залишається той, хто любить, хто є джерелом цієї універсальної дії. При цьому обличчя, образ того, на кого вона спрямовується, і в тому, і в іншому випадку залишається обов'язковим, оскільки любити абстрактне не можна. Тільки живе спілкування з Ти, яке в дійсності знаходиться в Я, здатне розширювати самість особистості до меж Я-Ти, означаючи появу в людині чогось абсолютно нового, синтезного, більшого і за Я, і за Ти одночасно.

Висновки.

Отже, любов у людині демонструє саму її сутність, проявляючись, зокрема, у людяності, відкритості світу, відчутті себе щасливою та безмежною. Розвиваючись у людині як власно людська якість, любов не лише розширює її онтико-онтологічну складність. У межовому своєму виявленні вона здатна виводити людину на нові онтологічні рівні Буття більш високого порядку, стаючи тим самим фактором її еволюціонування як цілості. При цьому любов постає і загальнолюдською метою, і вищою цінністю, і об'єднуючим смислом, і з'єднуючою з усім сущим енергією, і всезагальною причиною «благих», не співрозмірних лише з природним світом, діянь людини.

Бібліографічні посилання

- Basarab, N. (2012). Transdisciplinarity: the Hidden Third, Between the Subject and the Object. *Human and Social Studies*, 1, 13-28. DOI: 10.2478/v10317-012-0002-5.
- Singer, Irving. (2011). *Philosophy of Love: A Partial Summing-Up*. MIT Press.
- Академічний тлумачний словник української мови: в 11 т. (1970-1980). Київ: Наукова думка.
- Бердяев, Н. (1916). *Смысл творчества (Опыт оправдания человека)*. М.: Изд. Г.А. Лемана и С.И. Сахарова.
- Декарт, Р. (1989). *Сочинения в 2 т.* Т. 1. М.: Мысль.
- Ивин, А. (2017). *Апокалипсис любви: философский очерк о многообразии любви*. М.: Проспект.
- Киященко, Л.П. (2017). *Событие. Личность. Время (К философии трансдисциплинарности)*. Рос. акад. наук, Ин-т философии. М.: ИФ РАН.
- Ортега-и-Гассет, Х. (1991). *Этюды о любви*. М.: Наука.
- Пинкер, С. (2018). *Чистый лист: Природа человека. Кто и почему отказывается признавать ее сегодня*. М.: Альпина нон-фикшн.
- Спиноза, Б. (1993). *Этика*. СПб.: Аста-пресс ltd.
- Степин, В. С. (1998). Научное познание и ценности техногенной цивилизации. *Вопросы философии*, 1998, 10, 3-18.
- Телиженко, Л.В. (2011). Человек и Бытие как целое: тоталогическая концептуализация антропологической перспективы. *Totallogy-XXI. Постнеклассические исследования*, 25, 151-172.
- Телиженко, Л.В. (2011). Постнеклассическая модель целостной личности: монография. Київ: ЦГО НАНУ, 2011.
- Флоренский, П. (2003). *Столп и утверждение истины: Опыт православной теодицеи*. М.: ООО «АСТ».
- Франк, С. (2007). *Непостижимое: Онтологическое введение в философию религии*. М.: АСТ, Хранитель.
- Фрейд, З. (1930). *Будущность одной иллюзии*. М., Л.: ГИЗ.

References

- Akademichnyj tлумachnyj slovnyk ukrajinsjkoji movy* [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]: в 11 т. (1970-1980). Kyjiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
- Basarab, N. (2012). Transdisciplinarity: the Hidden Third, Between the Subject and the Object. *Human and Social Studies*. 1. 13-28. DOI: 10.2478/v10317-012-0002-5.
- Berdjaev, N. (1916). Smysl tvorchestva (Oпыт opravdanyja cheloveka) [The meaning of creativity (The experience of justifying a person)]. M.: Yzd-vo Gh. A. Lemana y S.Y.Sakharova. (in Russian)
- Dekart, R. (1989). Sochynenyja v 2 t. [Essays in 2 vol.]. T. 1. M.: Myslj. (in Russian)
- Florenskij, P. (2003). Stolp y utverzhenye ystyny: Oпыт pravoslavnoj teodycey [Pillar and assertion of truth: The experience of Orthodox theodicy.]. M.: ООО «Yzdateljstvo AST». (in Russian)
- Frank, S. (2007). Nepostyzhymoe: Ontologicheskoe vvedenye v fylosofyju relyghyy [Incomprehensible: An ontological introduction to the philosophy of religion]. M.: AST, Khranytelj. (in Russian)
- Frejd, Z. (1930). Budushhnostj odnoj ylljuzyy [The future of one illusion]. M., L.: GhYZ. (in Russian)
- Kyjashhenko, L.P. (2017). Sobytye. Lychnostj. Vremja (K fylosofyy transdyscyplynarnosty) [The event. Personality. Time (Towards a philosophy of transdisciplinarity)]. Ros. akad. nauk, Yn-t fylosofyy. M.: YF RAN. (in Russian)
- Ortegha-y-Ghasset, Kh. (1991). Этjudy o ljubvy [Etudes about love]. M.: Nauka. (in Russian)
- Pynker, S. (2018). Chystyj lyst: Pryroda cheloveka. Kto y pochemu otkazyvaetsja pryznavatj ee seghodnja [Blank: Human nature. Who and why refuses to recognize her today] /per. s anghl. M.: Aljpyna non-fykshn. (in Russian)
- Singer, Irving. (2011). *Philosophy of Love: A Partial Summing-Up*. MIT Press.
- Spynoza, B. (1993). Etyka [Ethics]. SPb.: Asta-press ltd. (in Russian)
- Stepyn, V.S. (1998). Nauchnoe poznanie y cennosty tekhnoghennoj cyvylyzacyy [Scientific knowledge and values of technogenic civilization.]. *Voprosy fylosofyy*. 1998. # 10. 3-18. (in Russian)
- Telizhenko, L.V. (2011). Postneklasychna modelj cilisnoj ljudyny [Post-non-classical model of the whole person]: monoghrافja. Kyjiv: CGhO NANU, 2011. (in Ukrainian)
- Telyzhenko, L.V. (2011). Cheloveky Bytye kak celoe: totalogicheskaja konceptualizacyja antropologicheskoy perspektyvy [Man and Being as a whole: a totalological conceptualization of the anthropological perspective]. *Totallogy-XXI. Postneklasychni doslidzhennja*, 25, 151-172.
- Yvyn, A. (2017). Apokalypsys ljubvy: fylosofskij ocherk o mnoghoobrazyy ljubvy [The Apocalypse of Love: A Philosophical Essay on the Diversity of Love]. M.: Prospekt. (in Russian)